

PAPÍRSZELETEK

NÉMETH ISTVÁN

Ha valahol a *népi* helyett a *népiest* olvasom, ebben mindig a leki-csinylését látom mindannak, ami nemcsak az úgynevezett egyszerű, falusi nép lelkéből származik, például amilyen a népdal, népművészet, különböző népi szokások, hanem azt a mozgalmat és műveket is, amelyet és amelyeket a múlt század első felében, a harmincas években bizonyos magyar írók elindítottak, létrehoztak. Ha mindezekre gondolva valaki a népi helyett népiesről beszél, számomra ez annyit tesz, annyit jelent, mintha valaki olyasmiről szólna, ami az általános értékek sorában alacsonyabbrendűségénél fogva nem odavaló lenne. Gyanús. Ósdi, poros, vacak. Tehát népies. Ami silány utánezata valaminek. Márai például véletlenül se írná le szövegeiben, hogy népi. Aranyt nagyon szerette. Nem a származásánál fogva, amely, hogy is mondjam, népi volt, hanem a költészetét, ami természetes is egy írónál. Aranynak a szavait szerette, amelyek zömükben tagadhatatlanul a nép ajkán születtek meg. Márai a magyar nyelv szerelmese volt, azt tartotta egyetlen, igazi hazájának. A magyar nyelvet, amelyről bizonyára tudta, hogy egy nép anyanyelve. Nem egy népies népé, hanem egy valódié, hús-vér, még mindig egy eleven, élő népé. Nem írta le sehol, hogy a magyar nyelv népies. Viszont bizonyos írók számára népiesek voltak. Olyanok, akik utánozni szerették volna a népet, de nem sikerült nekik, beletört a bicskájuk. Talán maga az úgynevezett nép is népies volt számára a táncaival, dalaival, faragványaival stb. együtt. Gyerekes, gyermeteg. Komollyá, felnőtté akkor vált, amikor polgárrá érett. Nem akkor, amikor polgáriasodott, hanem akkor,

amikor polgárrá lett. Nem kispolgárrá és nem is nagypolgárrá, hanem egyszerűen csak polgárrá. És ha már az volt, nem lehetett *polgári*snak nevezni, mint a népit népiesnek. Szilárd, megbízható értékke nemesedett, levetkőzve magáról egykori népiességének minden nyűgét és koloncát, lesikálva magáról az izzadságszagot. Hogy kedvelte-e az egyszerű nép fiait, a „népies” parasztokat, nem tudom, de egy helyütt bevallotta, hogy ezzel az emberfajtavál nem tudna szót érteni. Talán mert nem tudta volna őket megszólítani. Nem tudott volna velük mit kezdeni. Idegenek lehettek számára. Népiesek. Ebben a szóban, ebben a jelzőben minden benne van, amit egy gyanús képződményről megfogalmazhatunk. Néha úgy találom, hogy a rasszizmusnak egy leplezetlen változata is.

*

Piaci ismerősöm, aki tudja rólam, hogy írogatok, magyar nyelvből vizsgáztatva, le-lecsap rám. Legutóbb előre érzett kárörömmel megkérdezte: hogy hívják a szobának azon részét, amelyről világítótest csüng alá, és magát a világítótestet? Plafon és luszter, válaszoltam, hadd örüljön az ipse. Na ugye, hogy te se tudsz magyarul! Mennyezet, csillár! – diadalmaskodott. Boldog volt, hogy csöbe húzhatott egy állítólagos író. Pedig ő csak egy egyszerű *magazionér* volt. A raktárában több mint ezerféle alkatrész volt, mindegyiknek megtanulta a nevét, természetesen mindegyiknek a szerb vagy a „nemzetközi” nevét, mert mindenki csak ezt használta, a magyar megrendelő is, és ez olyan természetes volt és maradt mindmáig környezetünkben, mint az, hogy reggel a nap felkel, este pedig lenyugszik. Emberem, aki azért adni szeretne magyarságára, büszkén eldicsekszik vele, hogy a raktárában akadt nem egy olyan alkatrész, aminek tudta, ahogy ő fejezi ki magát, a magyarországi nevét is. Nincs szándékomban gondolatban sem megbántani őt. Nem mestereink, mezőgazdasági mérnökeink, orvosaink, tisztviselőink felelősek csak azért, mert anyanyelvükön nem mindig tudják azokat a szak kifejezéseket, amelyeket a szakközépiskolákban vagy az egyetemeken egyszer sem hallottak az anyanyelvükön. Az írónak azonban ilyen mentésge nem lehet. Neki, szegénynek, anyanyelve minden szavát illene tudni, ami képtelenség, mert nem született még meg az a magyar író, aki minden szótárba szedett szavunkat ismerné. Beleértve a tájszavainkat is, a „népies” kifejezéseket. Vagy csupán a virágneveket. A madár- és rovarneveket! Álljon előm az a mezei költő, aki meg tudja mondani,

mi a gordony. Már az acatot is elfelejtette, pedig a kettő ugyanaz . . . Mindez most arról jut eszembe – egyáltalán lehetséges, hogy valami még az eszembe juthat?! –, hogy bosszantó módon felejttem a szavakat, baj van a memóriámmal. Ilyen állapotban már nem volna szabad tollat ragadni, de hát az ember, míg lehet, erőlteti. S mert tudom, hogy nincs minden rendben a memóriámmal – olykor a barátom neve se jut eszembe, pedig sürgősen fel kéne hívnom, ám a telefonszámát csak a neve után lelhetem meg a könyvben –, tehát, mert tudom, hogy a memóriámmal . . ., épp ezért erőltetem a memorizálást, mostanában egy versidézetet szeretnék mélyen bevésni meszesedő agyamba, egy versidézetet, amely így hangzik: „Láss világnak egy homokszemet / s mennyországnak a vadrózsát; / tarts a tenyeredben végtelent / és öröklétnek egy órát” (Blake, Az ártatlanság jövődölései, fordította Tornai József). Ebben a négy verssorban minden benne van, amit tudni érdemes és azontúl is minden, minden. Szeretném megtanulni, mint annak idején a miatyánkot, amiben szintén minden benne van. És már majdnem tudom kívülről, de ahányszor csak fel szeretném mondani magamnak, minduntalan a második verssor utolsó szavánál akadok meg, a *vadrózsánál*. Szinte már belehülyülök. Mert sehogy sem jut eszembe a *vadrózsa*, mindig a *rózsaszál* „ugrik be”. A történetet, gyötrődésemet el se merem mondani piaci ismerősömnek, mert még megkérdezné tőlem gátlástalan fölényességérzetével, hogy micsoda firkász vagy te, s mellé még magyar?

*

Ebben a korban, a mi korunkban, nemcsak amiatt bosszankodik az ember – míg végül be nem látja: nem húszéves már –, hogy szavakat felejt, illetve, hogy a legegyszerűbb kifejezések épp akkor nem jutnak eszébe, amikor a legnagyobb szükség volna rájuk, egyéb apróságok is minduntalan felbosszantják. Mondom, mindaddig, míg be nem látja: nem fiatal már. Tehát, míg öregkorához illően, meg nem érik. Míg föl nem tud emelkedni önmaga gyarlóságán, vagyis míg nem tud mosolyogni azon, amin a környezete már jó ideje mosolyog.

Ebben a korban, a mi korunkban, azonban mintha például az ínyünk még mindig jobban működne, mint az agyunk. Olykor mintha az ízlelőszervünknek jobb volna az „emlékező” képessége, mint az agyunké.

És most hadd avassam be a nagyérdeműt egyik magánügyembe. Biztos vagyok benne, hogy némileg sikerül vele kielégítenem falánk kíváncsiságát. Jó ideje a reggelim két szelet margarinos-mézes kenyér, teával. Belátom, szerény kis reggeli, s szemben áll azzal a fölfogással és gyakorlattal, miszerint végy magadhoz bőséges reggelit s érd be egy könnyű vacsorával, így álmod is könnyű léssen. Hát én fordítva csinálom. Talán dacból. Elég az hozzá, hogy szerény reggelimhez teát fogyasztok, csak nagy ritkán tejet.

Ennek nagyon egyszerű az oka. Az édes anyatej ízére nem emlékszem, minthogy csecsszopós koromból nincsenek emlékeim, de az ínyem máig megőrizte az ízet annak a frissen fejt, habos, édes tehéntejnek, amit gyerekkoromban ittam. Ahhoz képest ez a mai gyári tej íztelen.

Ám nemcsak az ínyünknek vannak ilyen feledhetetlen emlékei. A szívnek is. Mintha ezeket az emlékeket a költők már mind kifecsegték volna. Meg is látszik a verseiken. Nemcsak szikárabbak a strófáik, szárazabbak is. Meg ne sértsem őket: íztelenebbek, sóltanabbak.

*

Fél füllel hallgatom a magyartanárt, mért nem olvassák (értik, élvezik?) a mai általános és középiskolások a Mikszáth-„szövegeket”. Mert nincsenek „rákódolva”. Persze így fél füllel, fél odafigyeléssel nem nagyon értem, miről van szó, a lényegét azonban mintha megsejteném abból a példából, amivel mondandóját próbálja alátámasztani. Arany két sorát idézi a *Toldiból*: „Ösztövér kutágas, hórihorgas gémmel / Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel . . .” Mit ért ebből egy mai tizenéves? – teszi fel a kérdést a tanár úr. Nem tudja, mi az, hogy *ösztövér*, nem tudja, mi a *kutágas*, a *hórihorgasról* se sokat hallhatott, talán csak a gémről kapisgálja, hogy madárféle, jöllehet olyannal se találkozott még a lápon. És mi az, hogy *láp*? . . . Hát akkor mit kezdjen vele, az annyiszor idézett Arany-sorral? Semmit. Így nem is érdekli. Annál kevésbé, mert ha fiú az illető, kint már türelmetlenül várják a csajok, ha pedig leányzó, a faszik. Arany, Mikszáth, Gárdonyi, Tömörkény sehol se várja őket, legföljebb a tankönyvekben. Ha ki nem seperte őket onnan a legújabb oktatási törvény. Magam éltem meg a legszűkebb családi környezetemben, hogy már az *Egri csillagokra* sincs „rákódolva” az unokám, viszont nagyon is rá van kódolva azokra a léleklőlő szörnyű-

ségekre, amelyeket egy bizonyos egér segítségével maga hív elő a számítógépből. Nemhogy ösztövért kutágot nem szagolt még hórihorgas gémmel, de valódi, cincogó egérrel se találkozott eddig, így okkal gondolhatja, ha egyszer mégis találkozik vele, hogy a négy lábú, hús-vér teremtmény a lapos holt komputeregérről kapta a nevét. Nehogy ez váljék századunk alapvető igéjévé. Ez a fordítottság. Meg az, hogy minden a számítógépből lombosodott ki. Mikszáth szivarfüstjének a felhőjéből mosolyog rajtunk, és türelmesen vár. Van ideje bőven, és Aranynak meg a többinek is van, akik azért éltek, hogy holtukban is őrizték a szavainkat. Egyszer talán még „ráhangolódnak” ezekre a szavakra az információs szupersztrádán száguldozó unokáink is, föltá-páskodva, kiszakadva abból a virtuális társaságból, amely kifinomult technológiával önnön szórakoztatására elektronikus szeméthegeket (is) termel.

*

Nem tudom, mikor furakodott be a köznyelvbe s máshová is a „visszajelzés” szavunk? Én jobban szeretem a „visszhangot”, ami nem biztos, hogy ugyanaz. Ma már lassan a költők is a könyvük visszajelzéséről beszélnek, nem a visszhangjáról. Pedig az a vers, amelyik nem út visszhangot az olvasó lelkében, meglehet hogy jó vers, kiváló vers, de meddő vers. Manapság mintha egyre több lenne a kiváló, ám meddő vers. De ezek a versek, műalkotások nem önmagukban hordják a meddőségüket, visszhangtalanságuk másutt, másban keresendő. Talán abban, hogy mostanság az emberek nem olvasnak verset. Mást se igen, legfeljebb az újságcímeket. Ilyen „visszajelzéseim” vannak. S akkor telefonál valaki, valaki, akiben bizonyos firkálmányaim visszhangra találtak. Olyannyira, hogy némelyiket át is ülteti az anyanyelvére. A napokban meglepő dicséretet kaptam tőle. Ismeri a legutóbbi kötetemet is, a *Lélekvesztőt*, olvasta, de fordításra inkább a régebbi dolgaim serkentik. A *Lélekvesztő*n darabjai főleg, úgymond – s itt jött számomra a dicséret! – magyar ügyekkel foglalkozik. Nem afféle ítéletnek, még kevésbé sértésnek szánta, de nem is dicséretnek, pedig meglehetősen szerény visszajelzést kiváltó erőlködéseim ennél szebb visszhangra nem találtak még szőrös szívemben. Hiszen nem is volt szándékomban más ügyekkel foglalkozni, mint azzal, ami leginkább a sajátom. Apró-cseprő „magyari” ügyekkel.